

МАКЕДОНСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ СЛЕД 1991 Г.

Сергей Дубенко

Кратко въведение

Отношенията между България и Македония са обременени от тежко и комплицирано историческо наследство. В условията на социалистически тоталитаризъм в двете държави инерцията на буржоазния национализъм (въпреки прокламирания официално курс на “социалистически” интернационализъм) намери характерни прояви и от двете страни на общата граница. В условията на трансформация на двете общества (противно на първоначалните свръхоптимистични експектации от началото на 90-те години на настоящото столетие) възникнаха и нови, не по-малко сложни проблеми в двустранните отношения. По пътя на вече официално прокламирания през последните няколко години солидарен курс към евроинтеграция, могат ли тези и други възникващи проблеми да бъдат цивилизовано преодолени? Ако да, то как? С цената на какви взаимни компромиси и други “жертви”?

Развитието на взаимоотношенията между Република България и Република Македония се влияе от съдържанието и динамиката на различни типове контексти (политически, икономически, културни, екологични и т.н.), чието въздействие върху двустранните отношения има комплексен характер. Целта на настоящия материал е да очертае “в първо приближение” определени компоненти на средата, в която се изграждат и осъществяват отношенията между двете държави.

I ЧАСТ

Историческа ретроспекция

От обявяването на независимост от югославската федерация през септември 1991 г., македонската идентичност претърпя тежки времена на несигурност. Гърците възразиха държавата да се нарича Македония заради историческите асоциации, които това име носи, и етническите разделения в страната доведоха до кратък конфликт между албанската и македонската общност през 2001 г.

И ако никой не поставя открито под съмнение легитимността на македонската държава, правото на македонците да се самоопределят като отделна славянска нация все още е оспорвано.

Тази гледна точка е особено разпространена в България, където много хора искрено вярват, че техните съседи всъщност са българи. Това убеждение се корени в заплетената история на Балканите – както в средновековната, така и в съвременната, която позволява разнообразни интерпретации.

Историята е важна, тъй като обяснява както контурите, така и резонансите в сегашните българо-македонски отношения.

Корените на това, което към края на XIX в. е наречено “Македонски въпрос”, са доста назад в историята. Географски името Македония е използвано за територия, разделена сега между Гърция, България и македонската държава. В рамките на Османската империя тя е разделена на три провинции и е един от най-космополитните райони на империята със сложна етническа и религиозна карта.

Съвременният спор за Македония започва след Руско-турската война от 1878 г., когато победилата руска армия диктува Санстефанския мирен договор и принуждава турците да предадат по-голямата част от Македония на новоучредената българска държава под руска протекция.

Българите тържествуват, но Великите сили – не. Решени да осуетят създаването на контролирана от Русия Велика България, те налагат големи промени на границите и свиканият от тях Берлински конгрес връща Македония в Отоманската империя.

България обаче не се отказва от своите претенции, като се включва в още две войни със съседите си – през 1912 и 1913 г. – с катастрофален изход, при който по-голямата част от Македония е разделена между Сърбия и Гърция.

След тези обрати през следващите две десетилетия България води съдържана политика по Македонския въпрос. Тя прави нов опит да присъедини територията през Втората световна война и я получава срещу подкрепа за Тристранния пакт.

Първоначално македонците посрещат българското военно управление с известно облекчение след две десетилетия сръбско управление, но скоро се чувстват разочаровани и организират съпротивително движение, което се съюзява с югославските комунистически партизани на Йосип Тито.

С идването на Тито на власт новият комунистически режим в България първоначално сътрудничи в условията за създаване на македонска република в рамките на федерална Югославия. Той дори съдейства в осигуряването на историческа аргументация за нейното съществуване. Това слага началото на продължителен процес на пренаписване на историята,

оставил и до днес драматични разлики между историческата литература в двете страни.

Българите престават да сътрудничат през 1948 г., когато Тито влиза в конфликт със Сталин, и през 60-те режимът в България се връща на позицията, че става дума за етнически хомогенен народ.

Българската политика спрямо Република Македония

Българската политика спрямо Македония трябва да се активизира и преосмисли – за това призовават учени, дипломати и общественици в сборника “Българската политика спрямо република Македония – препоръки за развитието на добросъседските отношения в контекста на разширяването на ЕС и НАТО към Западните Балкани”.

Авторският колектив настоява да бъдат конкретизирани и прецизирани основните елементи на българската политика в целия спектър от специфични проблеми в двустранните отношения между България и Македония, за нов прочит.

Сред авторите са учени и дипломати: Боби Бобев, Петър Атанасов, Николай Колев, Валери Рачев, Евгени Еков, проф. Георги Даскалов, доц. Пламен Пантев, д-р Живко Георгиев, проф. Божидар Димитров и др.

Основание за това, според тях, са “неискрените отношения между съседните държави, силно разминаващите се обществени нагласи в България и Македония и потенциалът за бъдещо влошаване на отношенията”.

Не се спазва съвместната декларация от 1999 г. и това “създава сериозни проблеми в двустранните отношения”. България трябва да настоява Скопие да изпълнява Декларацията и преговорният процес на Македония за членство в ЕС да се обвърже с това.

Македония трябва да прекрати тормоза срещу идентифициращите се като българи нейни граждани, официално да признае българите, както и да спре образованието по история с фалшифицирани учебници, настояват още авторите в сборника.

Необходим е политически и финансов ресурс, който да бъде инвестиран за лобиране и международна подкрепа и за открита действена кампания срещу негативната пропаганда в Македония. Трябва да се подготви пакет от исторически, културни, политически, географски, етнографски, икономически и други аргументи за по-активната българска политика към Македония.

Според авторите този пакет следва да бъде добре балансиран с последователната политика на Атина за защита на гръцките интереси от недобросъседската политика на Македония, така че да има общи действия спрямо Скопие.

В същото време България трябва да разработи специална програма за предоставяне на Македония на полезен опит, съдействие и партньорство в реформите и евро-атлантическата интеграция.

Като балканска страна членка на ЕС и НАТО, непосредствено граничеща със Западните Балкани, България има особена отговорност по отношение на съседите си. Тя се състои в това да гарантира заедно с Гърция постигането от страните кандидатки от региона на съвременните евростандарты за добросъседски отношения. Това беше отчетено от екип специалисти, начело с шефа на Атлантическия клуб и председател на фондация "Манфред Вьорнер" проф. д-р Любомир Иванов.

"България трябва да постави на здрава и трайна основа двустранните отношения с Македония в интерес не само на гражданите на страната ни, но и в не по-малка степен на гражданите на Македония". Това заяви проф. Иванов, който е и бивш депутат от СДС. Според него така ще се подпомогне и успешното развитие на балканския регион като модерен и проспериращ дял на Обединена Европа.

Тази перспектива трябва да залегне сред основните приоритети в държавната ни политика, смятат експертите. Те представиха своята книга "Българската политика спрямо Република Македония", която излезе на български, македонски и английски език.

В разработката са обхванати най-проблемните моменти в отношенията ни със Скопие. Специалистите предлагат действия за тяхното трайно решение, в основата на които е залегнала по-активната българска политика на Балканите. Общите инфраструктурни и други проекти (включително по линия на ЕС и НАТО) също не остават извън ползването. Експертите анализират и българските инвестиции в македонската икономика. По-активната политика предвижда и по-улеснено даване на българско гражданство на лица от балканските страни с български произход, както и стимулиране на техния достъп до наши висши училища. Авторите на разработката подчертават, че това са все мерки, които благоприятстват решаването, без да могат сами по себе си да решат въпросните проблемни моменти.

Напоследък България предприе две изключително важни стъпки в тази насока, които маркираха края на един и началото на нов етап в отношенията с Македония. Първата стъпка бяха недвусмислените предупреждения, отправени към Скопие от президента Георги Първанов и външния министър Ивайло Калфин през 2006 г. Те заявиха, че отпуснатият кредит от безусловна българска подкрепа за членство на Македония в ЕС и НАТО е изчерпан. И занапред българската подкрепа ще бъде функция от желанието и успеха на македонската страна да възприеме и следва нормална политика на добросъседство.

Втората значима стъпка беше предприета при посещението на президента на САЩ Джордж Буш в София през 2007 г. Пред него и президентът, и премиерът на България обърнаха внимание на недобросъседската политика на югозападната ни съседка. След тези ясни политически послания, изразени на най-високо равнище, е необходимо да бъдат конкретизирани и прецизирани основните елементи на българската политика по целия спектър от специфични проблеми, свързани с развитието на двустранните отношения между България и Македония в новите условия. Затова предложената разработка формулира някои възможни отправни точки за такава политика, които се предлага да станат предмет на експертен анализ с последващи политически решения и експедитивно привеждане в действие, както и в някаква форма – и предмет на открит публичен дебат.

Ако сега, в периода до присъединяването на Македония към НАТО и ЕС, отношенията с България не стъпят върху коректна и здрава добросъседска основа, след това София в нищожна степен ще разполага с инструменти да отстоява своята кауза, докато възможностите на Скопие ще нараснат. А и най-силните аргументи на България тогава биха били интелектуално и морално уязвими. Защото, ако предишното ни мълчание и пасивност са имали някакво обяснение, то сега, когато изискването за добросъседска политика от страна на всеки кандидат за членство е първостепенен критерий за прием, всяко наше мълчание ще бъде възприето и от нашите партньори в Алианса, и в Евросъюза, а и в самата Македония, като легитимиращо политики и практики, които нито една уважаваща себе си страна не би приела като приятелски.

Българската политика спрямо Република Македония е една от най-болезнините теми в най-новата ни история още от признаването на независимостта на бившата югославия от нас на 15 януари 1992 г. чак до днес. Само по-активната държавна позиция би допринесла за положителното развитие на двустранните отношения.

Широката стъпка на България и “благодарност” от страна на Македония

Република Македония съществува от 1991 г. България е първата страна в света, която я признава незабавно, без да й поставя никакви условия. България направи това въпреки становището на Европейския съюз, който тогава признава всички други бивши югославски републики за самостоятелни и независими, но не и Македония заради наложеното вето от страна на Гърция. Признаването на обявилата независимостта си Република Македония от САЩ става едва петнадесет години по-късно. Още на 15 януари 1992 г. Министерският съвет на Република България взема решение за признаването на Република Македония. Премиерът Филип Димитров

отива в парламента да съобщи лично новината. В България съществува пълно единодушие по отношение на тази стъпка на българското правителство. Чуват се само отделни гласове признаването на държавата да се обвърже с поемане на гаранции относно българското историческо и културно наследство, в това число и за единството на езика. По тези предложения не се водят дебати, защото те засягат категории, които не са предмет на международноправно признание.

Българската дипломация тогава полага усилия да убеди и съседната Турция да признае младата държава, което тя наистина прави петнадесет дни по-късно. На подобно убеждаване е бил подложен от българска страна и президентът на Руската Федерация Борис Елцин, който подписва решението за признаването, когато е на посещение в България шест месеца по-късно. Както споделя тогавашният български президент Желю Желев, българската страна агитира в полза на признаването на Република Македония и свободно избрания президент на Беларус Шушкевич, след това – и президента на Украйна.

Нещо повече, когато Гърция затваря пристанището Солун за Македония, България отваря за нея пристанище Бургас, което става пристанище и на Република Македония в условията на една извънредно трудна за нея изолация...

Списъкът на доказателствата, които България е дала в подкрепа на признаването и укрепването на Република Македония, е много по-дълъг, но напомням за него, не за да бъдат изтъкнати българските заслуги, а за да обърна внимание на нелепостта и абсурда на продължаващите в Република Македония внушения, че българите били “окупатори” и “заплаха за македонската идентичност”.

Обвиняват България, че, признавайки независимостта на държавата им, тя не била признала “македонската нация” и “македонския език”. От Освобождението насам България е признала независимостта на много държави, но никъде в тези актове не става дума за езици и нации. Такава е международната практика. България няма никаква вина, че някога следовници на остарелия коминтернов проект, според който българите трябваше да се претопят в четири нации: тракийска, добруджанска, мизийска и македонска, създадоха един “нов” език. Тези усилия днес изглеждат доста излишни, когато вече не само в Европа и в света, но и на Балканите, има по две и повече държави, в които хората говорят един и същ майчин език, бил той сръбски, гръцки или албански, без това да накърнява техния суверенитет и държавническо самочувствие.

Властите в Скопие не може да не съзнават, че България като страна членка на НАТО и ЕС, има вече възможност и свобода да защити своето национално достойнство със законна и адекватна реакция срещу всяка антибългарска кампания. Свободата и самочувствието, с които Гърция

прави това, са много показателни как би могла да постъпи и България, без да се опасява от някакъв натиск или санкции от страна на съюзниците си. Естествен е тогава въпросът: Кои среди обслужва антибългарската кампания в Република Македония и на кого тя вреди? Обслужва онези, които не желаят евро-атлантическата интеграция на Република Македония. Вреди следователно на самата нея и на Европейския съюз, като забавя разширяването му в посока на Западните Балкани в един труден за тях момент.

II ЧАСТ

Социални контексти на взаимоотношенията между България и Македония

Първо, това е тясно свързаният с политическия контекст *проблем за сигурността на Балканите* – очертаване на основните актуални конфликтни точки в региона и главните насоки за търсене на регионална стабилизация. Без преодоляване на огнищата на напрежение и постигането на дългосрочна политическа стабилизация, балканските общества и държави нямат реалистична перспектива за социално-икономически и културен просперитет.

Второ, това са основните характеристики на *икономическата ситуация* на Балканите, свързана както със следствията на трансформацията на бившите социалистически държави от региона, така и с взаимоотношенията с Европейския съюз. От основно значение за тези страни е намирането на пътища за излизане от процесите на икономически упадък и деиндустриализация и изграждането на ползотворно и дългосрочно взаимноизгодно сътрудничество вътре в Балканския регион и в по-широк международен план (и преди всичко с Европейския съюз).

Трето, това са проблемите на *човешкото развитие* и на възможностите за нарастване и изява на *човешкия капитал* от региона. Именно вложенията в човека и тяхната ефективна реализация се приемат за ключа към успеха на обществото, на организацията и на индивида в света на “високите технологии”. Човешкото развитие на страните от региона може да се окаже и “разковничето”, което да изгаси местните конфликти и да трансформира тяхната енергия в градивно сътрудничество.

На повърхността Македония се радва на относително безоблачни отношения с България. Те нито са помрачени от наследство като от съжителството с други, разделени от войни бивши югославски народи, нито от напрежение, каквото името “Македония” подклажда в отношенията с Гърция вече повече от десетилетие.

И все пак именно отношенията със София повдигат някои от най-тежките въпроси около искането на Македония да бъде третирана като суверенна страна със собствена славянска идентичност и език.

Малко под повърхността някои аспекти на официалната политика в България изглеждат основани на разбирането, че съвременна Македония не е нищо повече от територия, която случайно се е отделила от страната, към която принадлежи. Македонски студенти се тълпят пред българските университети, но откриват, че са поощрявани да декларират българския си етнически произход. И българите се колебаят да признаят македонския като легитимен език, различен от техния.

Тези аномалии може да дразнят македонците, но дали те представляват скрити експанзионистични намерения, или са просто инертност на бюрокрацията, която пречи да се променят остарелите практики?

Образователното сътрудничество между България и Македония

Сътрудничеството между България и Македония в областта на образованието е важен аспект на техните междудържавни отношения. През последното десетилетие неговото развитие е доминирано от протичащите в двете страни дълбоки социални трансформации. Идентични в изходните си условия и стратегически цели, те са ориентирани към икономическа, политическа и културна модернизация на националните общества. Това отправя сериозни предизвикателства към образователните им системи. Тяхното цялостно реформиране и привеждане в съответствие със съвременните образователни стандарти е императив без алтернатива. И доколкото реалностите, целите и параметрите на този процес в двете страни са във висока степен сходни, образователните взаимодействия между тях са съществен фактор за неговата успешна реализация.

Образователното сътрудничество между България и Македония се осъществява в различни направления. То засяга институционалната структура, организационните модели и съдържателните аспекти на обучението във всички степени и форми на образованието. Основа за това са междуправителствени спогодби, поредица от нормативни актове на държавни органи и институции, както и споразумения между отделни учебни заведения. В съответствие с тях двете страни разработват съвместни проекти, обменят се учебна документация, преподаватели и студенти.

През последните години особен напредък отбелязват взаимоотношенията в сферата на висшето образование. Един от най-съществените индикатори за това е увеличаващият се брой на македонските граждани, които учат в български висши учебни заведения. Ежегодно те удвояват своята численост и в края на 90-те години вече формират втората

по големина група сред всички чуждестранни студенти в България. В тази ситуация анализът на факторите и условията на обучение на македонските студенти в българските университети има важно значение за изясняване на постиженията и проблемите в образователното сътрудничество между двете страни.

Възможности за партньорство между България и Македония в областта на медиите

За системата на пресата, която и в България, и в Македония се оценява като в по-голяма степен политически независима, в сравнение с електронните медии, опасността е в концентрацията и преплитането на капитали (т.е. в икономическата сфера). За телевизията и радиото: публичният характер на националните (обществени) електронни медии и в двете страни все още не е гарантиран нито институционално (например чрез адекватни програми обществени съвети), нито финансово (т.е. чрез обществени такси – въпреки че и в двете държави те са въведени – финансовата дисциплина е много слаба и на практика телевизиите се финансират от държавните бюджети).

Все още в двете съседни страни е *очевиден политическият контрол върху медиите и дефицитът на граждански контрол*. Както посочва Румен Димитров: “в медиите от Източна Европа публиката се изолира, изключва и като потребителски, и като граждански потенциал на общественото развитие. Главният проблем на независимостта на медиите се провокира от ограничаването на публиката и ограничеността на националния пазар на рекламата. Оттук и *дилемата* е: или силен вътрешен контрол чрез националната държава, или силен външен икономически контрол чрез чуждите корпорации”. (Димитров, 2000:43)

Освен проблемите пред независимостта на медиите, България и Македония имат да решават и общи проблеми, свързани с исторически формиралите се негативни стереотипи относно образа на съседа. Общозвестно е, че една от основните пречки пред общия балкански дом е *“исторически формираният завистлив манталитет на тукашните народи, допълнително ерозиран от неотстъпчивост и балкански вождизъм”* (Паси, 2000). Именно за това е и огромна ролята на медиите за преодоляване на взаимните предразсъдъци и подозрения, които са част от балканския комплекс за малоценност.

Факт е, че България беше първата държава, която призна независимостта на Македония. Но предразсъдъците и конфликтите по отношение на македонската национална идентичност и език доведоха не само до ограничено разпространение на информация между двете съседни балкански страни, но и до *нескрита враждебност между медиите*. Нещо

повече – именно медиите бяха използвани за антибългарска кампания в Македония и антимакедонска – в България в периода 1993-1998 г.

“Медийните войни” от този период на двустранните отношения са отразени много точно в анализите на образа на съседа, вкл. на македонците в българската преса (автор Румен Яновски) и на българите в македонската преса (автор Гоце Тодороски) в “Балкански съседи” – бюлетин, издаван от Асоциация АКСЕС. Характерни за този период са негативните медийни послания и в двете посоки по начин, “крайно типичен за механизма на обмяна на българско-македонски медийни послания: реакция на реакцията като самозахранващ се процес” (Яновски, 1997:23).

Непризнаването на македонския език; българската национална доктрина, изготвена от българската академична общност; изказването на българския президент П. Стоянов, че “историята на Македония е най-романтичната част от българската история” бяха източници на остри реакции в македонската преса. Според анализ на Румен Яновски от Асоциация АКСЕС основните представи пък в българската преса от този период са: македонците са братя, с общ език и корен, но македонската държавна политика е съзнателно враждебна към България...

Едва след признаването на македонския език настъпи *нормализация на образа на Македония и македонците* в българските медии. Този образ “все повече губи от своята уникалност и противоречивост, характерни за периода 1993-1998”. Сега образът “във все по-голяма степен се приближава до закономерностите и характеристиките, изведени в резултат на няколкогодишно наблюдение върху медийния образ на останалите балкански съседи:

1. припокриване на образа на държавата с обобщения образ на македонец;
2. малко текстове извън провокираните от новинарския поток и конкретната събитийност;
3. количествено преобладаване на текстовете, свързани с политическия живот за сметка на всички останали текстове (напр. исторически, полемични и пр.);
4. малко текстове, свързани с “македонското” *per se* (македонската идентичност, нация, език);
5. “общ спад на емоционалния градус при коментарите”. (Яновски, 2001).

Периодът на ожесточените спорове и провокации между медиите от двете страни по повод македонската нация и език се характеризира с липса на цивилизован диалог и контакти между медиите и журналистите, съпътстван е с бойкотиране на разпространението на издания и в двете страни. Сега, след нормализирането на отношенията, той е смесен с период

на: “невероятна незаинтересованост на нашите публики за това, което се случва в съседство”. Професионалната заинтересованост от контакти между журналистите обаче доведе до иницирирането на две срещи (една в Скопие и една в София) между главни редактори на медии от двете страни. Общото разбиране на инициаторите на срещата е, че заинтересоваността на публиките от двете съседни страни може да бъде стимулирана чрез партньорство между медиите като част от общобалканския процес. Организатори и на първата (2000 г., Скопие), и на втората среща (2001 г., София) между главни редактори на медии от Македония и България бяха: Асоциация АКСЕС, фондация “Свободна и демократична България” и “ФОРУМ – Център за стратегически проучвания и документация” (Македония).

Цел на срещите беше осигуряване на механизъм за интензивен обмен на информация, който да компенсирa спорадичните срещи и да задоволи общи бизнес-нужди – общ медиен пазар, обща стратегия към рекламодателите и др. На втората среща бе приета Декларация за учредяване на регионална мрежа SEEMA, South-East European Media Association, която цели да подобри свободния обмен между медиите в региона, да подобри имиджа на медиите, да установи тясно сътрудничество между журналистите в региона. Средства за постигане на тези цели според подписаната Декларация са:

- подобряване на обективността на репортажите;
- разработване на общи проекти;
- образование за журналисти;
- подобряване на медийното законодателство;
- трансрегионални журналистически разследвания;
- общ маркетинг и бизнес-политика;
- промоциране на европейски стандарти в професията;
- подобряване на защитата на журналисти от насилие и незаконен натиск.

Към новоучредената Асоциация на медиите от Югоизточна Европа (SEEMA) са поканени печатни и електронни медии, както и отделни журналисти, които приемат принципите на професионализма и готовността за регионално сътрудничество. Към нея вече освен македонските и българските медии са се присъединили и румънски.

Сътрудничеството между българските и македонските журналисти е част от процеса на създаването на европейски Балкани и изчакването на стълбата на партньорството. То предполага:

- информация;

- комуникация;
- консултации;
- вземане на решения.

Принципи на това партньорство са: равнопоставеността, откритостта, взаимната полза. Значимо обстоятелство е, че двустранните контакти са част от по-широката мрежа на сътрудничество между балканските медии. Опитите за създаване на подобна мрежа не са отскоро. Още преди няколко години в България имаше идея и опити за създаване на Балкански информационен пул. Те обаче “загълхнаха”. Сега се очаква да бъдат възстановени по линия на Пакта за стабилност. С негова подкрепа например “ФОРУМ – Център за стратегически проучвания и документация” (Македония) издава бюлетина SEE IN (South-East European Information Network) – Stability Pact Watch.

Усилия за балканска интеграция полагат не само различни неправителствени организации, но и някои издания. Позитивен пример е списанието, излизащо на български език и разпространявано и в Македония “Балканите +”. Значими, но и плодотворни в същото време, са усилията на “Балканмедия” – организацията, създадена през 1990 г. и издаваща едноименното (на английски език) списание за балкански медии. На тази организация принадлежат множество инициативи за балкански конференции, семинари и анализи, свързани с медиите на Балканите (напр. “Радиото на Балканите”, “Телевизия и телекомуникации на Балканите” и др.). Общеизвестна е и работата на Асоциация АКСЕС, която от 1994 г. работи по проект “Информационен обмен по разпространението на балкански етнически и национални предразсъдъци в медиите”. АКСЕС, заедно с Центъра за развитие на медиите и други медийни центрове и институти в Югоизточна Европа (общо 17), през 1999 г. положи началото на Югоизточно-Европейска Мрежа за професионални медии (SEENPM). Освен другите си задачи – професионализация и демократизация на медиите, развиване на контактите и кооперацията между членовете и др., Мрежата организира обучения за журналисти. За периода 2000-2002 г. са предвидени повече от 40 обучителни семинара.

В областта на електронните медии съществуват спорадични опити на консорциума “Балкански телевизионен магазин” (1994) за създаване на обща сборна програма по всяка една телевизия. Има и агенция (Солун), която си е поставила за цел да изгради Балканска информационна мрежа на осведомителните агенции в региона чрез сателитна връзка. Всички тези опити обаче са ограничени и обменът на информация като цяло е малък поради ниската техническа осигуреност на част от телевизиите, вкл. на македонската телевизия.

Въпреки някои институционализирани вече механизми за партньорство на двустранна и многостранна основа, може да се обобщи, че *степента на общуване между македонските и българските медии е в своя начален стадий*. На втората среща на главните редактори от двете страни в София се оказа, че те все още едва се познават, не обменят информация помежду си, не получават в редакциите дори изданията на своите колеги от съседната страна. Досега липсваше не само мрежа от контакти между топмениджмънта, но и на втора линия – няма достатъчно кореспонденти в двете страни. Силна е и зависимостта от дистрибуторите и от добрата воля на митническите власти. (Имало е период, когато към Македония са пътували повече от 40 вестници и списания, докато в последно време потокът почти е “пресъхнал”).

В съдържателен план в медиите липсва “двойната перспектива” – разработване на теми от взаимен интерес, аналитични коментари, представящи различни гледни точки към един и същ въпрос. Както отбелязват мнозина наблюдатели: необходимо е създаване на информационно пространство, където гласът на македонските и българските журналисти да зазвучи, доколкото това е възможно, като един глас. Неотложно е да се сравни македонската визия за България с българската за Балканите. Защото именно съчетаването на различни гледни точки може да ги превърне във фактор както за отделните страни, така и за Балканите.

Необходимостта с някаква периодичност да се разменят гледни точки и така да се отваря прозорец на идеи, а не просто да се обмена информация, беше подкрепена от много от участниците в срещата в София (2001 г.). Според тях Интернет до голяма степен може да улесни обмена на информация, доколкото повечето вестници и списания имат вече своя Интернет-версия. Факт е обаче, че липсва общо Интернет-пространство, в което в оперативен порядък да се обменят текстове, снимки, да се правят онлайн-дискусии и виртуални срещи между главните редактори, да се събира база данни и т.н.

Неразвитият все още в достатъчна степен медиен пазар в двете страни и слабото използване на модерни технологии е бариера пред пълноценното развитие на двустранните отношения България-Македония. Както се изрази един от македонските участници в срещата в София: “омръзна ни да гледаме посред зима лятна София и обратно – през лятото – зимен пейзаж от НДК”.

Скопие е едва на 230 км. от София, наполовина от разстоянието до Бургас, но разпространението на вестници и списания между двете съседни страни периодично (за по-кратки или по-дълги периоди) е възпрепятствано поради езикови бариери, политически причини и неразвита медийна индустрия. Печално е, че е пропуснато толкова време: едва сега стартира съчетаването на бизнес-интереси между медиите. Очаква се и експертиза за

пазара на македонски издания в България и на български – в Македония. Предстои и създаване на “информационна банка” като част от интернационализацията на медийното пространство в региона.

Така или иначе общата активност между българските и македонските медии не е изолирана инициатива, а част от по-общия културен обмен между балканските страни. Тук може да се отнесе и организирането на Балкански филмов фестивал (София, 2000 г.) и на Първия и Втория Балкански фестивал за филми и телевизионни програми за деца и юноши (Сандански 1998 и Слънчев бряг 2000 г.). Затова може да се обобщи, че не само обменът на медийни специалисти, но и обменът на програми, филми, репортажи, анализи и други медийни продукти е критичен фактор за икономическия, социалния и човешкия успех на Балканите. Този успех е възможен само с помощта на медиите и съдействието им за повишаване на гражданската култура в региона чрез въвеждане на европейско мислене и стандарти. Така чрез свободното разпространение на печатни издания, видео, аудиокасети между двете страни, през ежедневната размяна на информационни емисии, детски, спортни, културни и музикални радио- и тв-предавания вероятно ще се стигне най-после и до откриване на културно-информационни центрове към посолствата в Скопие и София. Защото свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали е императив на евроинтеграцията и залог за общото бъдеще на България и Македония като европейски държави.

Извод

Важно е да се осъзнае нещо: неуместен е всеки съседски “патернализъм” спрямо БЮР Македония. За такава опасност многократно предупреждават български изследователи. Разбира се официалното признаване на съществуването на конституционно обявен там език (разбирай – македонския) е израз именно на отказ от подобен съмнителен по стойността си в условията на евроинтеграция и изобщо на глобализация “патернализъм”. Дискусионен (поне формално) остава следващият ход: официално признаване на факта на реално съществуване на вече формирана македонска нация. Националистическите среди в Гърция, в Сърбия, частично и в България еднакво възприемат подобна идея като “конщунствена”. Въпросите са:

- С тях или с реалното статукво, както и с все повече международно признавания статут следва да се ангажират мислещите среди?

- Как оспорването на подобен факт (или поне на тенденция) към конституиране на македонска нация ще се отрази на общия и за двете страни път към евроинтеграция?

Преведен в “прав текст” въпросът е: Ако Република България и БЮР Македония продължават на държавно-политическо равнище да дискутират до безконечност съществуват ли “македонски език” и “македонска нация”, как западноевропейските ни партньори биха оценили подобна препирня? Съмнение няма: обществоведите в двете страни – историци, етнологи, демографи, социолози и пр. все още имат дискуссионни, при това – фундаментални в някои отношения различия. Проблемът следователно е: нека учените спорят, а политиките и особено държавниците между тях, да постигнат, макар и на първо време “работен” консенсус. В името на евроинтеграцията на България и Македония, ако е възможно прилагателното (макар че то е ултимативно необходимо!) на “съвместната”, именно на съвместната им евроинтеграция, ако не консенсус, отговорните политически сили в двете страни са длъжни да постигнат поне временно “тактическо примирие”.

В конкретния случай, когато се залага не върху шовинизъм; когато се прави всичко възможно, за да бъдат преодолені всякакви рецидиви на реваншизъм; когато вместо конфронтация с неистови усилия се търси, макар и “временно примирие” като компромисна стъпка за бъдещ траен консенсус по общия път на България и Македония към Европа, кой здравомислещ учен, общественик, политик и пр. би твърдял, че предлаганите средства “опорочават целта”?!..

Необходимо е в бъдеще изследователи, политици, общественици, публицисти, журналисти и пр. да преодолеят разбирането за “македонизма” като единна идейно-политическа доктрина и практика. Целесъобразно е да проявяват конкретно-исторически подход при неговата интерпретация, съобразявайки се с двете “фази” в развитието му, обосновани в прѣдходното изложение. Особен, изключително прецизен научен анализ и деликатен политически подход следва да се проявява спрямо съвременния, “модерния” македонизъм.

Целесъобразно би било, ако двете съседни държави намерят съответни социални технологии (нови общи декларации между техните парламенти, други нормативни документи и пр.), въз основа на които двустранните отношения да бъдат поставени не на конюктурна политическа, а на перспективна и стабилна междудържавническа основа. Иначе казано, добросъседството, и изобщо всестранните взаимни отношения между двете държави, в бъдеще следва да се изграждат върху *фундаментално приети принципи за приятелство и сътрудничество*, които следва да бъдат *императивно зачитани* от всички следващи техни парламентарни мнозинства, правителствени кабинети, президентски институции – независимо от ориентацията “лява – центристка – дясна”.

Законодателните власти (парламентите на двете страни) следва да ускорят дейността си в областта на човешките права в съответствие с

Рамковата конвенция за защита на националните малцинства и на останалите, свързани с подобни организации, европейски принципи. Този е начинът, чрез който съдебните власти в двете държави биха могли да унифицират или поне да синхронизират дейността си така, че техните решения по отношение на институционализацията и дейността на етноцентристки структури в двете страни да не се превръщат в източник на българофобски, респ. на антимакедонски етно-популистки реакции. Това – първо.

Второ, не по-малко важно е и друго: при едно съобразено с европейското законодателство правораздаване етноцентристките структури би следвало да имат възможност да поставят и решават проблемите си пред съответните власти в двете страни, а не да търсят съдействие от Международния съд в Страсбург или където и да е другаде извън техните граници. Същевременно следва да се отчита, че Рамковата конвенция за защита на националните малцинства “отваря вратичка” за легитимирането на македонско – освен етническо, включително и на национално – малцинство у нас. И в нейния контекст българската държава няма достатъчно надеждни “защитни механизми”...

Сложни задачи стоят пред духовните (църковните) водачи на двата народа. Крайно време е да бъдат потърсени пътища за взаимно разбирателство и добронамерено сътрудничество. Влиянието на източното православие в условията на демократизацията ще нараства, макар това да става бавно и мъчително. Единението (естествено въз основа на необходима равнопоставеност и общи интереси), възпроизводството на традиционната за двата народа конфесия, а не “разколът” би следвало е целта на двете църкви. Те имат нужда от помощ и съдействие – както обществено, така и в частност правителствено, въпреки светския характер на двете държави.

Сериозни задачи възникват пред масмедииите в двете държави – както държавни, така и независими печатни и електронни издания. Анализът на тяхната дейност води до заключението, че поради меркантилни съображения (икономическа необходимост от вдигане тиража на независимите печатни издания), респ. поради конюнктурни политически съображения, включително и държавните масмедии периодично изпадат в плен на вреден от аспект на евроинтеграцията етнопопулизъм. Етнопопулизмът представлява опит за спекулация с етническите и верски нагласи на “електората” с оглед печелене на изборни дивиденди. Известни са неговите прояви в почти всички райони със смесено в етнически аспект население. Особено характерен в последно време е за страните от бившата социалистическа общност и в частност за Албания, Сърбия, Румъния, Македония, а частично и за България. (Същевременно той е не по-малко типичен и за съседни НАТО-вски членове – напр. за Гърция и Турция.)

Изводът би могъл да бъде: етнопопулистките спекулации на основа конфронтацията “българофобия – антимакедонизъм”, (независимо коя партия или държава паразитира върху тях) са нежелателни и вредни от глеона точка на евроинтеграцията на България и Македония...

ПРИЛОЖЕНИЕ

Международноправни актове между Република България и Република Македония в периода 1991-2008 г.

- Съвместна декларация на министър-председателя на Република България и председателя на правителството на Република Македония (подписана в София на 22 февруари 1999 г.);
- Консулска конвенция между Република България и Република Македония (подписана в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 23 март 2000 г.);
- Договор между правителството на Р България и правителството на Р Македония за взаимна защита и насърчаване на инвестициите (подписан в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 5 юни 1999 г.);
- Спогодба между Р България и Р Македония за избягване на двойно данъчно облагане на доходите и имуществото (подписана в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 24 септември 1999 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за международни автомобилни превози (подписана в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 12 юни 1999 г.);
- Спогодба за въздушни съобщения между правителството на Р България и правителството на Р Македония (подписана в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 8 юни 1999 г.);
- Протокол за сътрудничество между Министерството на външните работи на Р България и Министерството на външните работи на Р Македония (подписан в София на 22 февруари 1999 г., в сила от 22 февруари 1999 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за свързване на железопътните мрежи на двете страни (подписана в Скопие на 12 март 1999 г., в сила от 23 юни 1999 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество и взаимопомощ в митническата област (подписана в Скопие на 14 юни 1999 г., в сила от 15 юли 2000 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за откриване на два нови международни пътни гранични контролно-пропускателни пункта между двете страни (подписана в Скопие на 14 юни 1999 г., в сила от 13 септември 1999 г.);
- Споразумение за сътрудничество в областта на енергетиката (подписано в Скопие на 25 март 2000 г.);
- Споразумение за изграждане на далекопровод Дуброво (Р Македония) – Радомир (Р България) (подписано в Скопие 2000 г.);

- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за опазване, поддържане, обновяване и обозначаване на граничната линия и граничните знаци по българо-македонската държавна граница (подписана в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 8 март 2002 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за мерките за предотвратяване и решаване на гранични инциденти по българо-македонската държавна граница (подписана в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 8 март 2002 г.);
- Договор за правна помощ по граждански дела между Р България и Р Македония (подписан в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 7 април 2002 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в областта на културата (подписана в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 8 март 2002 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в областта на образованието и науката (подписана в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 8 март 2002 г.);
- Договор между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в областта на туризма (подписан в Скопие на 15 май 2000 г., в сила от 7 април 2002 г.);
- Протокол относно определяне на насоките, начините и реда на сътрудничество в областта на граничния контрол и противодействие на нелегална миграция между Министерството на вътрешните работи на Р България и Министерството на вътрешните работи на Р Македония (подписан в София на 19 юни 2000 г., в сила от 19 юни 2000 г.);
- Споразумение между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в областта на здравеопазването и медицинската наука (подписано в София на 20 октомври 2000 г., в сила от 23 февруари 2001 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за обратно приемане на незаконно пребиваващи лица (подписана на 4 юни 2001 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за взаимно признаване на документите за образование и научни степени (подписана на 4 юни 2001 г., в сила от 8 март 2002 г.);
- Програма между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в областта на образованието и науката за периода 2001-2003 година (подписана в Скопие на 14 ноември 2001 г.);
- Споразумение между правителството на Р България и правителството на Р Македония за сътрудничество в борбата срещу тероризма, организираната престъпност, незаконния трафик на наркотични вещества и прекурсори, незаконна миграция и други престъпления (подписано в Скопие на 26 февруари 2002 г.);
- Договор между Р България и Р Македония за социално осигуряване и административно споразумение към него (подписан в София на 6 февруари 2003 г.);

- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за откриване на Културно-информационен център на Р България в Скопие и на Р Македония в София (подписана в Скопие на 18 април 2003 г.);
- Меморандум за сътрудничество в областта на европейската и евроатлантическата интеграция (подписан в София на 30 август 2004 г.);
- Спогодба между правителството на Р България и правителството на Р Македония за откриване на нов международен пътен граничен контролно-пропускателен пункт между двете страни (Невestino-Делчево) (подписана в Скопие на 18 октомври 2004 г.);
- Споразумение за обмен и взаимна защита на класифицираната информация (подписано на 7 октомври 2005 г.);
- Споразумение за гранично-полицейско сътрудничество (подписано на 3 юни 2006 г.);
- Споразумение за взаимни пътувания на гражданите (подписано на 3 ноември 2006 г. в София);
- Протокол към Договора за взаимна защита и насърчаване на инвестициите (подписан на 3 ноември 2006 г. в София);
- Меморандум за сътрудничество в областта на европейската и евроатлантическата интеграция между правителството на Р България и правителството на Р Македония (подписан на 22 януари 2008 г. в София).

Използваната литература:

1. Apis – договорно-правна база.
2. Интернет-сайтове.
3. Списание “Балкани 21”, 2008 г.
4. Статии, посветени на международните срещи на президентите на България и Македония.
5. Стоянов, Я., “България и Балканите – заплахи и перспективи”, 1998.
6. Яновски, Румен, “Балканските съседи в българската преса”, 1997.
7. Българската политика спрямо Р Македония – Фондация Манфред Вьорнер.
8. За нова политика към Р Македония – статия на проф. Георги Даскалов.
9. Интервю на министър Ивайло Калфин за Македонската информационна агенция МИА.
10. Интервю на премиера Иван Костов за вестник “Нова Македония”, 1998.